

Не, не беше смешно; беше донекаде патетично; тој беше таков претставник на сите минати жртви на големата Шега. Но, светот се движи само од лудост, па така тоа во суштина е респектабилна работа. И освен тоа, тој беше она што може да се нарече добар човек.

*Џозеф Конрад*



## ПРВ ДЕЛ

1.

Ненадминливиот јаз меѓу Истокот и Западот што постои во нечији очи можеби не е ништо повеќе од оптичка илузија. Можеби тоа е само утврден начин да се изрази општоприфатено мислење врз основа на недоволни докази и да се маскира како универзално признат факт, за што нема ама баш никакво оправдување, дури ниту аргументот дека содржи трошка вистина. За време на последната војна „зачувувањето на образот“ беше можеби од исто толку клучна важност за Британците колку што беше за Јапонците. Можеби го одредуваше однесувањето на првите, без тие да бидат свесни за тоа, исто толку присилно и фатално како што го правеше тоа на вторите, како и несомнено на однесувањето на секоја друга раса во светот. Можеби односот на секој од двата непријатели, навидум толку различен, всушност беше само поинакво, макар подеднакво безначајно, изразување на истата духовна реалност. Можеби менталитетот на јапонскиот полковник, Саито, беше во суштина истиот како тој на неговиот заробеник, полковникот Николсон.

Тоа беа прашањата што ги оптоваруваа мислите на мајорот Клиптон. И тој, исто така, беше заробеник, како петстотините други несреќници втерани в трло од страна на Јапонците во кампот на реката Квај, како шеесетте илјади Англичани, Австралијци, Холанѓани и Американци собрани во повеќе групи во едно од најнецивилизираните кошиња на Земјата, џунглата во Бурма и Тајланд, со цел да

се изгради железничка пруга што би го поврзала Бенгалскиот Залив со Бангкок и Сингапур. Клиптон повремено одговараше потврдно на овие прашања, но сепак сфаќајќи дека ова гледиште беше премногу слично на парадокс, и за да се прифати треба да се отфрлат сите површни изгледи. Пред сè, мора да се претпостави дека претепувањата, ударите со кундаци и дури полошите форми на бруталност преку кои се чувствуваше јапонскиот менталитет беа толку безначајни колку и претставата на усилено достоинство што беше омилено оружје на полковникот Николсон, користено како знак на британската супериорност. Но, Клиптон свесно се препушташе на оваа претпоставка секогаш кога однесувањето на неговите надредени офицери го разбеснуваше до тој степен што единствената утеха која можеше да ја најде беше во едно безрезервно објективно испитување на првичните причини.

Речиси секогаш доаѓаше до заклучокот дека комбинацијата на индивидуални карактеристики што придонесуваа за карактерот на полковникот Николсон (чувството за должност, придржувањето до ритуалите, опседнатоста со дисциплината и љубовта кон добро завршената работа беа измешани заедно во ова достоинствено човечко складиште) не би можела да биде подобро опишана одошто само со зборот „снобизам“. За време на овие периоди на трескавично испитување го гледаше како сноб, совршен пример за воениот сноб – тип што полека и внимателно бил засилуван уште од камената доба и по својата традиција го гарантираше преживувањето на видот.

Клиптон, од друга страна, беше по природа објективен и ја имаше ретката дарба да биде способен да испита проблем од секој агол. Разврската до која доаѓаше, откако малку ќе ја смирише бурата во мозокот што му ја создаваа одредени аспекти од однесувањето на полковникот, беше тоа што одеднаш ќе почувствуваше добра волја и ќе ја препознаеше, речиси со наклонетост, извонредноста на

квалитетите на надредениот офицер. Ако тие беа типично снобовски, заклучи, тогаш логиката наложува дека и нај-благородните чувства да бидат исто така класифицирани, сè додека дури и мајчината љубов не би дошла до тоа да биде сметана за најбезобсирен можен знак на снобизам.

Во минатото, високото ценење на полковникот Николсон на дисциплината било прочуено во разни делови на Азија и Африка. Во 1942 година повторно беше видливо, во Сингапур, за време на катастрофата што следеше по инвазијата на Малезија.

Кога дојдоа наредби од главниот штаб да се прекине со оган, група млади офицери од неговиот полк планирале да се пробидат долу до брегот, да најдат чамец и да запловат за Холандска Источна Индија.<sup>1</sup> Иако им се восхитуваше на ревноста и храброста, полковникот им го спречи планот со сите средства што му беа на располагање.

Како за почеток, се обиде да ги придобие посочувајќи им дека целата работа била целосно спротивна на упатствата што ги добил. Штом главниот командант го потпишал предавањето за цела Малезија, ниту еден од поданиците на Неговото Височество не би можел да избега без да изврши чин на непослушност. Што се однесува до него, има само еден можен правец на постапување: да се остане на место сè додека не се појави повисок јапонски офицер да го прифати неговото и предавањето на неговата единица, како и на стотиците заталкани кои успеале да избегаат од масакрот од последните неколку недели.

„Каков пример би бил тоа за војниците“, извикна, „кога нивните офицери би потфрлиле во својата должност!“.

Неговиот аргумент беше уште посилен со продорниот поглед на решителност што секогаш го имаше во моменти на криза. Очите му беа во боја на Индискиот Океан на мирен ден, а цртите, што секогаш беа спокојни, беа јасен одраз на неговата беспрекорна совест. Неговите светли,

---

<sup>1</sup> Денешна Индонезија (заб. на прев.).

црвеникави мустаќи беа мустаќи на неразбрануван херој, а неговата зацрвенета боја на кожата беше доказ за здраво срце кое регулира рамномерна, лесна циркулација совршена во својата ефикасност. Клиптон, кој служеше под негова команда за време на целата кампања, никогаш не престануваше да се чуди на овој жив пример на „офицер од Индиската армија“, вид што отсекогаш го имаше сметано за легендарен, но чија суштина сега беше објавувана толку гласно секој ден што речиси секогаш му ги предизвикуваше овие наизменични напади на бес и наклонетост.

Клиптон беше застанал во одбрана на младите офицери. Ја одобруваше нивната постапка и тоа го кажа. Полковникот Николсон го прекори и изјави дека е болно изненаден што гледа средовечен човек на многу одговорна позиција како ги дели дивите аспирации на група разјарени младици и уште го охрабрува тој вид непромислена лудорија што може да предизвика само штета.

Откако ги објасни причините за својот став, издаде строги и конкретни наредби, сите офицери, подофицери и војници да останат на место сè додека не пристигнат Јапонците. Нивното предавање не беше нивен избор, па поради тоа ниеден од нив не треба да се чувствува понижен на каков било начин. Тој самиот би го поднел товарот на одговорноста во име на целиот полк.

Повеќето офицери попустија пред него, бидејќи неговата моќ на убедување беше значително голема и неговиот авторитет огромен, додека неговата неоспорлива лична храброст правеше да биде невозможно да се припише неговото однесување на кој било друг мотив освен чувството за должност. Некои од нив не ги послушаа наредбите и исчезнаа во џунглата. Полковникот Николсон вистински жалеше за нивното однесување. Ги прогласи за дезертери и со сè поголемо нетрпение чекаше да се појават Јапонците.

Подготвувајќи се за нивното пристигнување, во својата глава беше осмислил церемонија која би означувала

мирно достоинство. По значително многу размислување одлучи, како симболичен чин на покорување, да му го предаде револверот што го носеше на колкот на непријателскиот полковник задолжен за прифаќање на предавањето. Повеќепати го извежба потегот и се осигури дека ќе биде способен да ја извади футролата со едно лесно движење. Ја облече најдобрата униформа и виде дека неговите војници се средиле. Потоа им нареди да се постројат и да ги соберат оружјата, па лично ги провери.

Првите кои воспоставија контакт беа некои војници кои не зборуваа ниту збор од кој било цивилизиран јазик. Полковникот Николсон не мрдеше. Потоа еден подофицер дојде во камион и им покажа на Британците да ги натоварат оружјата во возилото. Полковникот им забрани на неговите војници да мрднат. Бараше да види повисок офицер. Немаше офицер, ни повисок ни понизок, а Јапонците не го разбираа неговото барање. Се разлутуја. Војниците имаа заземено заканувачки став, додека подофицерите почнаа продорно да врескаат и да покажуваат на пушките. Полковникот им нареди на своите војници да останат на место и да не мрдаат. Автомати беа вперувани во нив, додека полковникот беше неучтиво туркан. Ја сочува ладнокрвноста и го повтори барањето. Британците почнаа да изгледаат донекаде загрижено и Клиптон се прашуваше дали командантот настојува сите да бидат масакрирани од верност кон неговите принципи и во име на формалноста, кога конечно се појави автомобил со јапонски офицери. Еден од нив носеше ознаки со чин на мајор. Кога немаше подобро, полковникот Николсон реши да му се предаде нему. И нареди на својата единица да застане мирно. Тој самиот поздрави на примерен начин и, земајќи ја футролата од појасот, помпезно ја подаде.

Соочен со овој подарок, вчудовидениот мајор прво растревожено се повлече наназад; потоа изгледаше навистина засрамен; на крај го обзеде долг напад на дива смеа

во која му се придружија другите негови офицери. Полковникот Николсон едноставно ги крена рамениците и направи горделив израз. Сепак, им даде наредба на неговите војници да ги натоварат пушките во камионот.

За време на периодот што го помина во затворскиот логор близу Сингапур, полковникот Николсон настојуваше да одржува строг англосаксонски кодекс на однесување пред распуштениот однос на непријателот. Клиптон, кој беше со него цело време, уште тогаш не беше сигурен дали да го благословува или да го колне.

Како резултат на наредбите што ги даваше, наредби што ги потврдуваа и засилуваа јапонските упатства, војниците во неговата единица се однесуваа добро и поминуваа лошо. Конзервираното говедско, како и разни други производи, што заробениците од други единици понекогаш успеваа да ги „добијат“ од бомбардираната околина на Сингапур и покрај стражарите, а понекогаш и во заговор со нив, беа добредојден додаток на бедните порции што им следуваа. Но, ваквото разграбување во никој случај не беше дозволено од полковникот Николсон. Ги тераше неговите офицери да држат предавања во кои го осудуваат таквото однесување како недостоинствено и посочуваат дека единствениот начин британскиот војник да ја добие почитта на неговите привремени господари е да им даде пример за беспрекорно однесување. Се осигури во тоа дека неговите наредби се извршени со тоа што правеше редовни проверки, кои беа дури потемелни и од тие на стражарите!

Овие предавања за стандардот на однесување кој секој војник требаше да го одржува кога служи во прекуморска земја не беа единствените маки што му ги наметнуваше на својот полк. За време на тој период единицата не беше во никој случај преоптоварена со работа, бидејќи Јапонците немаа организирано никаква позначајна активност во околината на Сингапур. Убеден дека неактивноста е штетна за



духот на полкот, и стравувајќи од можноста за пад на моралот, полковникот направи целосна програма за секој слободен час. Ги тераше офицерите да им читаат и објаснуваат на војниците цели поглавја од воените прописи, по што тој ги испитуваше и делеше награди во форма на сертификати со негов потпис. Дисциплината, се разбира, далеку од тоа дека беше најмалку важната тема во оваа наставна програма. На редовни периоди им се ставаше на знаење на сите чиновници дека правилното поздравување е задолжително, дури и во затворски објект. Како последица од тоа војниците, кои исто така имаа обврска да го поздрават секој Јапонец, независно од чинот, ризикуваа двојно секој пат кога ги занемаруваа упатствата, односно, од една страна, ризикуваа клоци и удари од стражарите, од друга, строг прекор од полковникот и некоја казна наметната од него, како стоење мирно неколку часа за време на периодите за разонода.

Тоа што таквата спартанска дисциплина беше во принцип прифатена од војниците, и што доброволно се потчинија на еден авторитет што веќе ја немаше поддршката од актуелната власт, туку беше поседуван од поединец кој беше на милост и немилост на истото малтретирање и лошо постапување како и тие самите, честопати го чудеше Клиптон. Многупати се прашуваше дали таквата послушност треба да се припише на личната почит што полковникот ја уживаше или на привилегиите коишто ги уживаа благодарение на него; бидејќи никој не можеше да рече дека неговиот бескомпромисен став е неуспешен, дури и кај Јапонците. Неговите главни оружја во справувањето со нив беа неговото инсистирање на соодветен кодекс на однесување, упорноста, способноста да продолжи да труби за една одредена работа сè додека не биде задоволен и „Прирачникот за воено право“ што ја содржеше Женевската конвенција, како и Хашката, и што мирно го мавташе пред лицата на Јапонците секој пат кога беше прекршено

меѓународното право. Неговата лична храброст и целосното занемарување на ударите што ги примаше беа, исто така, несомнено причина за големата почит со која беше гледан. Во повеќе наврати, кога Јапонците ќе преминеа преку признатите права на победничка војска, тој правеше многу повеќе од тоа да протестира. Се вмешуваше лично. Еднаш беше лошо претепан од страна на особено брутален чувар кој беше издал наредба спротивна на меѓународното право. На крајот ја постигна својата цел и неговиот напаѓач беше казнет. Потоа продолжи со тоа што издаде своја верзија на наредбата, која беше далеку построга од што било што Јапонците би можеле да смислат.

„Најважно е“, објасни тој, кога Клиптон му сугерираше дека под околностите би можел да практикува малку попустливост, „најважно е да направиме момците да се чувствуваат дека сè уште се командувани од нас, а не од овие бабуни. Сè додека се држат до таа идеја, ќе бидат војници, а не робови“.

Клиптон, кој можеше да ги види двете страни на прашањето, мораше да признае дека ова држи вода и сфати дека постапката на полковникот беше предизвикана, како и вообичаено, од неговите извонредни квалитети.